

א.

בית הדפוס העברי הראשון בירושלם

„משאת משה ויהודית”

לתקופת מאה שנה להגסדו

ע 9 י די

המדפס הראשון בארץ ישראל

צפת – ירושלם

רבי ישראל ב"ר אברהם בק ז"ל

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ט

תוצאת

פנחס מרוכי במוהר"ר צבי גראייבסקי

מילידי ירושלם ומתושביה

לזכרון

ר' אברהם רוטנברג ז"ל

חותנו של ר' יואל משה סלומון ז"ל

המדפיסים הראשונים בירושלם

דפוס רוטנברג—סלומון

החובב ר' אברהם רוטנברג ב"ר ברוך היה איש חי רב-פעלים. עסקן חרוץ. בעל תעשיה על שדה המסחר, העבודה והמלאכה. בשאיפה לתוצרת הארץ. — מן הראשונים לדפוס ארץ ישראל. מן הראשונים ליסודה של נחלת שבעה ובנינה. מן הראשונים להתנחל בארץ.

חבדיי היה, יליד רוסיה. זמן רב היה גר בטרייסטני, ואחרי כן התיישב במרוקו במסחר ספרים. בידעו היטב את השפה הערבית. שפת המדינה, ונהירין ליה שביליה הישובים והמדברים, נלוה לראשי האכספדיציה הקיסרית האויסטריית שחרה אז את הארץ, ויהי להם למתורגמן ולמורה דרך. —

משאת רוחו ונפשו: תורה וחבת הארץ. ואת זה מצא בחתנו יואל משה סלומון. העלוי הירושלמי, יליד הארץ.

נפטר בירושלם בלייל ר"ה תר"מ. ומנוחתו כבוד במרום הר הזיתים אשר על פני ירושלם מקדם.

ר' ישראל בק ז"ל

נרשת חייו ופעולותיו על שדה הדפוס בארץ ישראל
צפת — ירושלם.

משפחת „בק“ ידועה היא „בעולם הדפוס“ ועתיקה היא בירושלם. וכמו „האב“ ר' ישראל בק בצפת כן גם „הבן“ ר' ניסן בק בירושלם הועילו הרבה לקדמת מצב הישוב בארץ רבות פעלו ועשו לטובת אחינו היושבים בקדש. השם בק — ראשי תבות: בנן קדושים — הוא שם משפחה של מדפיסי ספרי ישראל. ראש המשפחה ר' גרשון בק היה חי באיטליה בתחלת המאה הט"ז. בנו ר' יעקב בק (נקרא גם כן וואהל) הדפיס בעיר ליוורנו את מדרש תנחומא ואח"כ בא לפרג והדפיס סדור „שבת יוצרות“ עם פ"י מנהג פולין. יעקב בן יהודה בק היה מדפיס בלובלין.

ור' ישראל בר' אברהם בק בא מברדיטשוב לאה"ק בשנת תקצ"ב והתישב בצפת. ובהיותו אומן יד ובעל כשרון ביחוד במעשה הדפוס וכ"י אומנתו בידו: מכבש דפוס של עץ וגם אותיות (אותיות דפוס סלוויטא נעזו על ידו) נגש תיכף אל העבודה להוציא ספרים שונים ויכונן „בית דפוס“ ועל ידו שתי מחלקות: ליציקת אותיות וכריכת ספרים. ויעסק שלשים פועלים עברים. הספר הראשון שנדפס על ידו בצפת בשנת תקצ"ב: סדור „שפת אמת“. ובשנת תקצ"ג: ספר תהלים. ובשנת תקצ"ו: „פאת השלחן“ ו„שלחן הטהור“. חומשים וכו', על השערים: פה גליף העליון עה"ק צפת ת"ו. תחת מגשלת אדוננו השר הגדול „מחמד עלי באשא“.

המלאכה היתה יפה מאד לפי ערך הטכניקה של הזמן ההוא. וכ"ל התיירים שעלו בעת ההיא לצפת בקר את הדפוס. ויהללו אותו. גם איברהים פחה, שהוקיר אותו מאד, בקר את הדפוס, ובכל פעם כבואו לצפת התאכסן אצלו. לאות רצון ותודה נתן לו במתנה כפר אחד בסביבות צפת הוא הכפר זארמיק הסמוך למירון, ובו ישב הר"י בק עד סוף שנת תקצ"ט. וכאשר היה השר ר' משה מונטיפיורי ורעיתו בצפת בסיון תקצ"ט נתכבד להיות סגדק אצל אחד מבניו שנולד לו בהכפר הזה (יהודית צד 163).

ומדי יום ביומו היה בא העירה לפקח על עסקיו ועל צרכי הצבור לדאוג לשלום העדה ושלום „החולים“, כי ידע גם ברפואה והיה נותן סמי מרפא חנם לכל החולים, יהודים ושאינם יהודים. ושמו הטוב יצא לתהלה גם עד בירות ועכו. והיה גם לממלא מקום קונסול וואלאכיה.

בימי „השוד וההבזה“ נהרס גם דפוסו. החריבוהו עד היסוד ואת כל אותיותיו ומכשיריו נפצו לרסיסים. הוא התיאש מכל אשר לו ויתמסר לרחם ולהושיע את האומללים בתוך המהומה והמבוכה הנוראה, ויחד עם הפליטים בא

ירושלמימה כל עוד נפשו בו והתישב בה בשנת תקצ"ט. ר' משה מונטיפיורי ז"ל הופיע לו כמלאך מושיע וישלח לו מלונדון מכונת יד עם אותיות לעז להרחיב בזה המלאכה בירושלם ולתת עבודה בדפוסו לאיזהו משפחות מאחינו. הספר הראשון שנדפס על ידו בירושלם בראשית שנת תר"א הוא ספר "עבודת הקדש" להגאון ר' חיד"א ז"ל.

בהקדמת הר"י בק הספר עבודת הקדש הזה רואים אנו כי מקיירא עלה ירושלמימה. והדבר היה ככה: הוא נסע במלאכות יושבי צפת וטבריה קהירה בירת מצרים, להשתדל לפני שרי הממשלה לגבות את יתר תשלומי הנוקין ולהשיבם ליהודים. ירחים אחדים עסק שם בענין הזה אך קשה היה להוציא הדבר אל הפועל. ובינתיים נדע לו מהעלילה הנתעבה עליית הדם שהעלילו על אחינו שבדמשק. לכן חדל מלעסוק בגבית תשלומי הנוקין ויחל לעסוק בדברי פדיון שבויי דמשק וישלח מכתבים להשר ר' משה מונטיפיורי ז"ל. ועיזו נשכח דבר תשלומי הנוקין.

הספר השני שהדפיס בירושלם, הוא ספר „התקנות והסכמות ומנהגים הגוהגים פה עיה ק ירושלם ת"ו" — תר"ב לפ"ק. „נדפס על מכבש הדפוס משאת משה ויהודית" (*). „תחת ממשלת אדוננו המלך האדיר החסיד עבדול מאגיד יר"ה" (בתרכ"ב כבר קרא בשם השולטן „עבד איל עזיז"). ואחריו מאלה הידועים לנו מאלה אשר לפנינו: „דברי יוסף" „תבואת השמש" הר"ג „קריאי מועד" „לדוד אמת" „חבת ירושלם" תר"ד. וכן ספרי „הזהר" „עץ חיים" וכו'. „תבואת הארץ" תר"ה. „דברי יוסף" תרכ"ב. „נהר שלום" תרכ"ד. וכו'. כנראה נדפסו על ידו. במשך שנות קיומו בערך מאתיים ספר. רובם ככלם, נדפסו יפה. הדר. מעין דפוס סלאוויטא. ר' שמואל ליאן (חתנו של ר' אליהו זלמן באסאן) היה המנצח ביציקת האותיות בדפוס ר' ישראל בק. ועל שם מלאכתו קראו לו ר' שמואל גיסר. —

ראוי לציין את המגיה הראשי בבית דפוס-בק רבי זאב וולפינוון ז"ל, בנו של הרב הגאון רבי אברהם דיין מצפת, ואחד מהעסקנים הצבורים בעיקר ת"ו. שהיה יד ימינו. ידידו ורעו של ר"י ב"ק ושניהם עטרו את הספרים הראשונים בשירים וחרוזים יפים.

בן נכדו דר' ישראל בן זאב יפרסם בעתיד הקרוב מאמר חשוב על אישיותו ופעולותיו.

שנים רבות עברו עד שהשיג ה„פירמן" (מאמר המלך) לבית הדפוס ולהחבצלת גם יחד. —

בשבת תרכ"ח פרסם המגיד קול מבשר מירושלם, המבשר ואומר: „כא דבר השולטן אדות הדפוס של הרב הישיש מוה"ר ישראל בק נ"י שיש לו רשות

(* המזכרת הוקרה והערצה למטיבו קרא ר"י בק את בית דפוסו בשם „משאת משה ויהודית".

להדפיס מחדש כל ספרי קודש וגם להוציא את מכתבו העתי ה„חבצלת“ רק שלא יגע בכבוד המלכות ושריו“.

בית דפוס זה עמד על תלו כל ימי חייו הר"י בק. וגם כשנתים אחרי כן עד שנת תרל"ז. בשנה זו נדפס ב„דפוס ר' ניסן בק“ ספר „ילקוט אפרים“ על התורה*.) הרב ר' ישראל בהרב ר' אברהם בק ז"ל היה למדן ותיק. גדול בתורה ומצוין במלאכת מחשבת. מופלג במעשים כבירים ובונה הישוב. — כמו בצפת כן גם בירושלם היה עסקן רב פעלים. על ידו נוסדה ונתכוננה בירושלם העדה הוויז'ניית; על ידו נבנה בית הכנסת הגדול „תפארת ישראל“ בירושלם. הוציא לאור את ה„חבצלת“ בשנת תרכ"ג. — שנמשך על ידי חותנו ר' ישראל דוב פרומקין עד שנת תרע"ד. בחצרו הנקרא עד היום „חצר ר' ישראל בק“. בעיר העתיקה היה לו בית מדרש ומנין מיוחד לתורה ולתפלה. עד היום עוד יושב שמה בן-נכדו הרב ר' שמחה בק נ"י.

השאר אחריו דור ישרים: בנו ר' ניסן בק. ושני חתניו לוקחי בנותיו. ר' ישראל דוב פרומקין בעל „החבצלת“ ור' יצחק רוקח. שני בתי-אבות בירושלם. נולד בשנת תקנ"ב ונפטר בירושלם ביום כ"ט לחדש טבת התרל"ה. פרק יפה ישנו „בנו ר' ניסן בק. אחד מראשי העדה ובוני הישוב. בספרנו „זכרון לחובבים הראשונים“ חוברת א'.

מתוך מאמריו של ר' ישראל בק המדפיס הראשון בא"י, בעתון ה„חבצלת“ בשנת תרל"ב

... „בראשית שנת תקצ"ב באתי אל עיר הקו צפת. אשר אותיה למושב לי — לא ארכו הימים ואברהים פאשא. פחת מצרים. בא כנחל שוטף לכבוש גם ארצנו. בעכו החל מעשהו ובירושלם כלה. וה' נתן את חני בעיני השר הזה. ואת כל אשר שאלתי ממנו לא אצל מאתי — בשנת תקצ"ד היתה כל העיר צפת לשלל ולביזה. ונשארנו בחוסר כל. אז שמתי פני לשר הפחה ההוא אל עיר עכו. עיר מושבו. התנפלתי לרגליו. ואבקשהו חסד ורחמים. את עמי לבקשתי ונפשי ונפש בני ביתי בשאלתי. — והשר הזה חמל עלי ויתן לי כפר קטן. הנקרא „זארמיק“. לאחווה. הכפר ההוא עומד על ראש הר תבור. ומעיינות מים סביב לו. איננו רחוק מכפר „מיראן“ כי אם חצי שעה. לפניו היו בכפר הזה גם גנות ופרדסים. אך בעת הזאת אין שם כי אם יער ואבנים גדולות וכל מורע הארץ ההיא הוא בין פלחי האבנים ההן.

בשנת צ"ז בירח טבת. בארבעה ועשרים בו. היה הרעש הגדול אשר הפך בחמתו את צפת וטבריא. אז נאלצתי לבוא בכפרי אשר נתן לי הפחה. בניתי בו בתים לשבת. עשיתי לי גנות זרעתי שדות ועוד בשנה ההיא אכלתי לשובע

(*) וכן הספר „שארית בנימין“, ושער מיוחד „חלק הדרוש“, בדפוס המשוכח של הרב הגביר וכו' מוה"ר ניסן בק היו במוה"ר ישראל זצ"ל. ונכדו מוה"ר חיים צבי היו. על מכש הדפוס השר הצדיק כשה מונטיפיורי יצו תחת ממלכת אלתינו המלך האדיר סילמן כבודו יצו יריה. נדפס סעה"ק ירושלים חובב"א. יפרט כי מצוין תצא תורה לפ"ק (תרל"ה).

מזרע הארץ. בשנה השנייה היה לי בקר וצאן שה כשבים ושה עזים, טוסים וחמורים. ובעזיה גם את השבת שמרתי בכל פרטיה ורקדוקיה גם כל המצות התלויות בארץ קיימתי באופן נעלה, גם ביתי היה פתוח לרוחה, וברכת ה' היתה עי כל פעולותי, בבית ובשדה אם כי המקום ההוא איננו מקום זריעה כי אבנים רבות בו, בכל זאת ידי עשתה חיל וה' היה בעזרי, ולפני הנסיבות הרבות והצרות השונות אשר באו עלינו בשנת צ"ט מחמת המלחמה הנוראה בין אדוננו השולטן ובין פחת מצרים אשר בעבורן הוכרחתי לעזוב את הכפר הנחמד ההוא ולבוא ירושלימה, כי עתה הייתי מאושר".

והוא מוסיף ואומר:

"כל משכיל יבין אם כה הוא בארץ גליל העליון, אשר לא ראיתי כמוה בכל ארץ ישראל לרוע, ואם כה היה בשנת צ"ז — ובכל זאת חפצי הצליח בידי לנטוע ולזרוע, ולהרבות צאן ובקר, וכל רע לא אנה לי, מה רב הלעג עי האנשים, אשר יפחדו היום מעשות זאת בארץ ברוכה, בארץ אשר עיני אדונינו השולטן ירה פקוחות עליה, באין ספק, אם חפץ בנו ה' ויתן בלבבות אחינו לעשות הדבר הגדול הזה, יתענגו על רוב שלום ברוב טובה וברכת ה' בכל אשר יפנו". —

כאמור, כתב זה ר' ישראל בשנת תרל"ב, בעת שנתעוררה בירושלים שאלת החקלאות ושאלת: "אנה פניך מועדות?" עמדה על אם הדרך, ובני ציון היקרים אמרו לצאת מן העיר לחרוש בבקרים ולקצור ברנה אלומותיהם. מי יגלה עפר מעיניך חובב נאמן, לראות כעת את ערי יהודה והגליל העמק והשרון.

שטר-מכר של בית דפוס ר' ישראל בק בירושלים*

מתוך התעודה הבאה לקמן רואים אנו שר' ניסן בר' ישראל בק מכר את הדפוס להרב יעקב מרדכי הירשנזון בשנת תרמ"ב, ובדפוס הזה נדפס בפעם הראשונה, הצב"י בשנת תרמ"ה.

"וזכרון עדות שהיתה בפנינו עדים ח"מ איך שבא לפנינו הרב וכו' מו"ה ניסן בהרב המנוח מו"ה ישראל בק נ"י, ואמר לנו הו' עלי עדים גמורים כשו"נ וקנו מידי בקגא"ס וכתבו בכל לשון של זכותו ויפ"כ וחתמו וחננו ליד הרב וכו' מו"ה יעקב מרדכי הירשנזאהן נ"י ובנו הר"ר יצחק נ"י להיות בידם וביד ב"כ לעדות ולזכות ולראי' מהימנא, איך שמרצני הטוב בלב שלם ונפש חפצה, מכרתי להרב ר' יעקב מרדכי ובנו הר"ר יצחק הנז' את מכבש הדפוס החדש שהגיע אלי בירושה מאת מר אבי הרב מוהר"י ב"ק ז"ל, עם הכלים הדרושים לעבודתה, במכירה גו"ש אג"ך ובמשיכה כדת וכהלכה, מכירה לחלוטין ולצמיתות עלמין,

* עצם הכתב הזה נמסר לנו מר' אריה ליב הירשנזון נ"י, בידו נמצאו שני "פירסאנים" על שם אביו הרב יצחק הירשנזון העתון ה"צב"י לעברית ולערבית שהגיעו לו מקיסא.

דלא להשנאה ודלא להשטאה ודלא למיהדרר בי מיומא דין ולעלם. וקבלתי את כל דמי המכירה עד פ"א מיד הקונים הנ"ז. וסלקתי את ידי ורשותי וזכותי ויד ורשות וזכות בי"כ מעל המכר הנ"ז סילוק גוי"ש. והכל אשר לכל קם למקנה להרב ר' יעקב מרדכי ובנו הרר' יצחק ובי"כ למקנות עולם. ומעתה ומעכשיו קבלתי עלי ועל בי"כ אחריות המכר הנז' באחריות גוי"ש בכל אוהרומ' בין בדי' בין בדא"ה. ועלי ועל בי"כ לסלק ולפצות ולהדיח כל מין מערער וטוען בעולם. הן מצד יורשי מר אבי ז"ל הרב מוהר"י ב"ק. הן מאיזה צד וערער שבעולם קרוב או רחוק יורש או גואל או בע"ח וכו'. באופן שתהי המכירה הנז' משופר ומנוקה ביד הקונים הנז' ומבלי שיפסידו הקונים אפ"א. וחומר אחריות שט"ד כחומר כל שטרי אחרית מכר העשויין בראוהיו"מ. עלי ועל בי"כ בשעבוד גוי"ש כי"ג דקודא"ל וכו'. כי"ג הודה בפנינו הרב מוהר"ר ניסן בק נ"י בהודאה גוי"ש כמודה בבד"ח מעכשיו ובקגא"ס שקנינו אנן סהדי מאתו כתקחז"ל לאשר ולקיים את כל דברי השט"מ הזה בלי שום שינוי וגרעון כלל. בביטול כו' ובפיסול כו' לדעת הרשב"א ז"ל. וע"ד אמו"צ בעה"ח יום לחודש שנת תרמ"ב פעה"ק ירושלם ת"ו והכל שריר וקיים.

נאום שמואל שלמה מהוראדנא נאום אלטר שמואל מרדכי ווארשאווסקי

איתר תוקף ועוז לאשר ולקיים את כל דבר המכירה הנז' ובאחריות גוי"ש עלי ועל בי"כ כנז' באתי אנכי בעצמי עה"ח יום הנ"ל.

נאום הק' ניסן בק

מכבש הדפוס ההיסטורי

משאת משה ויהודית

ששלח סיר משה מונטיפיורי לר' ישראל בק נמצא כעת בבית דפוס צוקרמן בירושלים. המכבש הטפוס העתיק הזה, מכשיר רב תהלה בזמנו, הנהו זכרון ראשון לתרבות הדפוס העברי בעי"ק. צילום המכבש הזה נמצא בספר „מאה שנה" שסודר ונערך בידי יצחק טריואקס — אליעזר שטינמן, תל אביב-תפרי"ח. במכבש הנאה הזה נדפסו הרבה ספרים עבריים, ספרי-דת מכל הסוגים והעתון החבצלת משנת תרכ"ג והלאה. המנהיג המנוח, הבלתי נשכח, ד"ר בנימין הרצל היה מעונין בו. ובהיותו בירושלים הלכתי אתו לבית דפוס צוקרמן לראותו.

וזה הרשום עליו:

Columbian Prets No. 970

Clymers Patent, Clymers & Dixon Manufacturers 1841 London.

גובה המכונה 2.32 מטר, ארכה 1.70 מטר שטח המכבש של הדפוס

85 ס"מ. ארך. 57 ס"מ רחב. מעל המכונה מתנשא נשר שכנפיו פרושות לרום ומתחתיו נחש עקלתון ישתרע ויתבלט עם פיו הפעור. הכל כאן מוצק ורב כובד. מכבש היסטורי זה המסמל את ראשית תרבותנו בדפוס, בארץ אבותינו. עומד למכירה. המעונין בו לקנותו, אם למוכרת לעצמו או כדי להקדישו לאחד המוסדות הלאומיים, יואיל לפנות אלינו לפרטים.

ב.

בית דפוס סלומון בירושלים

נוסד בשנת תרכ"ב.

בית דפוס סלומון. נוסד ע"י ר' יואל משה סלומון וחותנו ר' אברהם רוטנברג. בשנת תרכ"ב. ובהיות שהרשיון הראשון היה כתוב על שמו של ר"א רוטנברג. היה נקרא זמן ידוע בשם דפוס רוטנברג. בדפוס הזה נדפס „הלבנון" בשנת תרכ"ג. באיתה השנה: „ספר הגורלות" דפוס השותפים: יחיאל בריל, מיכל הכהן, יואל משה סלומון.

אחרי כן הגיע הרשיון הרשמי של „בית דפוס סלומון" על שם ר' דוד סלומון ואחרי כן על שם ר' טוביה סלומון (בני ר' יואל משה). כעת: על שם ה' שלמה זלמן סלומון ואתו עמו אחיו ה' מרדכי סלומון בעלי הדפוס הזה הקיים ועומד עד היום.

הרבה סבלו בעלי הדפוסים הראשונים בירושלים. עד שהשיגו רשיון-רשמי לזה, גם ר' אברהם רוטנברג סבל הרבה עד שהשיג את ה„פירמן" (מאמר המלך). תעודה רשמית מיוחדת לבתי-דפוס.

מענין המכתב ששלח לידיו ר' יחיאל בריל ב"ה „לבנון" בתרכ"ו בבשרו אותו על השגת הפירמן, וזה לשונו:

„שלום וכ"ט לידן... מוה יחיאל בריל מ"ל הלבנון בע"מ פאריז נ"ה. הפעם אודה ה' על כל טובו בקהל רב. כי נתנני לחדד בעיני הממשלה יר"ה. ביום ט"ו כסלו (תרכ"ו) יצא כתב הדת מקאנשטאטינאפיל מבית המניסטעריע. שיש לי רשות להקים בית דפוס פעה"ק, להדפיס ספרי כתבי יהודים (רק לשמור כבוד הממשלה). ועל הטיב יזכר דאקטר וואלכער ריטטער מאלטהיים ק"ק עסטרייכער קונול יר"ה. כי הוא השתדל להשיג לי הרשיון. ואי"ה בעוד ימים לא ימשכו אני מוכן לפתוח הדפוס להקימו על הדרת קדש. ותמיד שפתי לא יכלו מלברך את הממשלה יר"ה ולהקונול יר"ה על החסד שעשו עמי."

אברהם רוטנברג

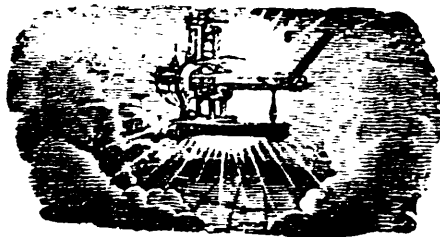
בשנת תרכ"ה כשפסקה העבודה. העבירו את הדפוס לאלכסנדריה של מצרים על פי דרישת הרב ר' נתן עמרם אביד בעיר הנז', להדפיס שמה: (א. נועם המדות" להרב הנז', ונורא תהלות" על תהלים לר' חיים עמרם אבי

ר' נתן עמרם (עיין ע"כ בפרוטרוט בספר „הדפוס העברי בארצות המזרח“
 היא מאת אברהם יערי). ולא הספיקו לגמור הספרים. מגפת החלי רע התפרצה
 שמה בעצם תקפה. והיו מוכרחים שניהם ר' יואל משה ור' מיכל כהן לשוב
 ירושלימה בעוד נפשם במ. —

ספר "מזבח אבנים"

בהיות הרי"מ סלומון יחד עם ר' מיכל כהן בקניגסברג בשנת תר"כ
 השתלמו שמה במלאכת דפוס-אבן (ליטוגרפיה). ועוד בהיותם שמה פרסמו חוברת-
 ליטוגרפיה בשם „מזבח אבנים“ כולל דיני המלאכה של לטישת האבנים
 והכשרתן לדפוס עפ"י ספרי של הפרופ' וילוצקי בקניגסברג.
 ועל אחת החוברות הנמצאת בארכיונו של ר' טוביה סלומון אנו מוצאים
 מכתבו של ר' יואל משה סלומון לאביו ר' מרדכי סלומון. וזה נוסחו:
 „הא לך אהובי אבי „המפתחות“ של החכמה הנפלאה הזאת מזה תבין כי
 רק חסדי ד' היה אתנו לחנן אותנו דעה והשכל להבין ולעשות את כל פרטי
 הדברים על צד היותר טוב. בחמשה שבועות. אשר כל האומנים לא האמינו עד
 אשר ראו בעיניהם. בטחתי כי יגל כבודו בראותו אשר שלכתי החוב המוטל
 עליו לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה! — ותפלתי לד' כי יביאנו
 אל הר קדשו ולהאכילנו לחם מיגיע כפינו ויפתח עינינו בתורתו הקדושה ועיני
 אדוני אבי רואות ושמחות אשר ידעתי כי תחדה בחדות ישועות בנך יקירך

יואל משה סלומון

ת ב נ י ת ה מ כ ו נ ה ה ר א ש ו נ ה

בבית דפוס סלומון בירושלים

שבה נדפס ה ל ב נ ו ן בשנת תרכ"ג

נמסרה לזכרון מאת האחים סלומון ל „בית ה ל ב נ ו ן“ על אדמת הקרן הקימת

לישראל בתל אביב (רחוב הייסין 12)

בית העתונות הארצי ישראלית העולמית אסף מר זלמן פבונר.

ג) דפוס צוקרמן

נוסד בשנת תרל"ב ע"י ר' שמואל צוקרמן ז"ל. קיים עד היום.

ד) דפוס פרומקין

נוסד בשנת תרל"ג ע"י ר' ישראל דוב פרומקין ז"ל. באותה השנה נסע פרומקין לקושטה, והשיג שמה רשיון להקים בית דפוס ולהוציא את ה"חבצלת" על שמו, ויכונן את בית הדפוס שלו שהתקיים עד תחלת שנות המלחמה העולמית. עבר לרשות מר גרובר הקיים עד היום בשם דפוס "סיני".

ה) דפוס לונץ

נוסד בשנת תרמ"ג ע"י ר' אברהם משה לונץ ז"ל. בהנהלת ר' אברהם חיים כספי (*). בשנת תרפ"ב עבר הדפוס לרשות ר"י וורקר הנקרא עד היום דפוס "העברית".

ו) דפוס לוי

נוסד בשנת תרנ"ה ע"י ר' יצחק נחום לוי ז"ל ושותפיו ר' נחום ברגמן ור' ברוך רוהלד. בשנת תרצ"ב עבר לרשות מר ווייס.

ז) דפוס עזריאל

נוסד בשנת תר"ס ע"י ר' משה עזריאל ז"ל. קיים עד היום.

ח) דפוס גולדברג

נוסד בשנת תר"ס ע"י ר' אלעזר מנחם גולדברג ז"ל. קיים עד היום.

ט) שיינבוים—ווייס

נוסד בשנת תרס"ב, היום — דפוס "מוריה" לר' משה שמואל שיינבוים ודפוס "ווייס" לר' יהודה אהרן ווייס.

י) דפוס ארץ ישראל

נועד בשנת תרס"ז ע"י האחים וינישטין ור' מנחם הלוי קיים עד היום.

יא) דפוס ליפשיץ

נוסד בשנת תרס"ט ע"י האחים ליפשיץ. קיים עד היום.

יב) דפוס כהן

נוסד בשנת תרע"ב ע"י ר' רפאל חיים כהן. קיים עד היום.

יג) דפוס ציון

נוסד בשנת תרפ"א ע"י האחים רוהלד. קיים עד היום.

על בתי הדפוס הראשונים לפני אלה: דפוס ר' מיכל כהן בעל "האריאל", דפוס ר' יצחק גושציני בעל "שערי ציון" — דפוס אליהו ומשה חי ששון, (תרל"ז). דפוס משה פרץ והר' אגן (תרמ"ה). ועל בתי הדפוס האחרונים אחרי אלה, ידובר בפרוטרוט בחוברת הבאה.

(* הוא שיסד בשנת תרמ"ז בית הדפוס הראשון ביפו יחד עם ר' מרדכי אדילמן, באי-כח חברת "מען ציון".

אגודת המדפיסים בירושלים*

בעוה"י

אחרי עבור שנה תמימה מיום שנעשה ההתקשרות ואגודת המדפיסים לנו הח"מ ועלתה בדינו ת"ל לקיים את כל התנאים שקבלנו עלינו הח"מ לזאת מצאנו לנכון לחזק ההתקשרות מחדש כראוי, ונתאגדנו יחד בכל מיני תוקף ועוז עפ"י הפרטים המבוארים פה וא"ל המה :

(א) הרשות נתונה ביד כאו"א מאתנו הח"מ לקבל ספר להדפיס בבית דפוסינו במחיר הקצוב מאתנו כפי הפרייס קוראנט שקצבנו ומוכן לדפוס. רק בכל שלשה חדשים יבוקר חשבון מכ"א מאתנו בעד כמה עלתה כסף ההדפסה מספרים שנדפס אצלו. והי' כי לא ישתוה ההדפסה של כאו"א מאתנו הח"מ שנדפס אצלו כפי חשבון חלקו בהאגודה כנו' מטה אזי מחויבים אנו ליתן להנחסר לו מחשבון חלקו בעבר להדפיס משך שלשה חדשים הראשונים להשלים חלקו בשוה.

(ב) אין רשות לשום אחד מאתנו הח"מ לקבל שום ספר להדפיס בבית דפוסינו במחיר הפחות מכפי המקח פרייס קוראנט שקצבנו כמבואר ומוכן לדפוס עפ"י המקחים שנעשו בר"ח אייר דהאי שתא.

(ג) יבוחר בהסכמתנו איש אחד אשר יהי' לו רשות להכנס בכל עת לכל בתי דפוסינו ולרשום בספר את הספרים הנדפסים אצל כאו"א הן מהישנים והן מחדש.

(ד) בכל חודש נתאסף יחד לטכס עצה איך להגדיל ולשכלל את הענין באופן נעלה.

(ה) חלקי האגודה נתחלקה למניות הנה. לביה"ד לעווי ושותפיו — צוקערמאן והרא"מ לונטץ. והא' שיינבוים עט וויס חלקם בשוה 22 אחוזים למאה, וביה"ד של ח"ר משה עזריאל ס"ט שנים עשר 12 אחוזים למאה.

(ו) כל אחד מאתנו ישלם א רבע הי"כ לשבוע להאישי הנבחר מאתנו בעד עמלו וטררתו והשגחתו על כל הנז'. לבד ההוצאת הפרטית שיעלה ישלם כ"א לפי חשבון חלקו.

(ז) מהכנסת כסף הדפסה מהספרים אחרי ניכוי הניר יתן כ"א מאתנו שלשה אחוזים 3 למאה לאוצר ק"ק והכסף יהי' מונח באנגליא פאלשטינה באנק על שמינו ואשר ישלם נגד מחאה משניים מאתנו שיובחר בינינו.

(ח) הספרים שבא מחוץ לארץ לירושלים להדפיס וכן הספרים שמדפיס כ"א על חשבוננו הפרטי או דבר שנדפס בלשונות אחרות לבד עברית כל אלה אינם נכללים ב"ח האגודה.

(ט) באם שיובא ליד כאו"א מאתנו הח"מ איזה ספר להדפיס אשר

תמונתו ותכונתו לא נזכר ולא נכלל במחיר הפרייס קוראנט שלנו הנדפס מאתנו יקובלו עפ"י הסכמות המקח משניים מאתנו שיובחרו אז. (יוד) כל הפרטים והתנאים המבוארים פה יחולו להתקיים מיום חתימת השטר דנא ומיום ההוא חל כל החיובים והתנאים לקיים בחוב גמור ושלם ההתקשרות נעשה על משך שנה תמימה היינו מר"ח אייר תרס"ז עד ניסן תרס"ח הבעל"ט ותוקף האגודה והשטר הזה כתוקף כל השט"ח שבעולם ואין ביד כ"א מאתנו הח"מ כח לבטלו באיזה אופן שיהי והמשנה ידו על התחתונה וד' הטוב יהי בעזרתינו וכ"ז נעשה בקאג"ס דלא למיהדר ודלא למיבטל וכו' וכו' ובחיסול כו' ולראי' ח"ש אור ליום ו' ה' אייר תרס"ז.

נאם שמואל צוקערמאן נאם יודא אהרן סגל ווייס
נאם נחום בערגמאן נאם ברוך ראהלד
נאם משה שמואל שעהנבוים נאם אברהם משה לוניץ

(*) יתר בעלי הדפוסים פרומקין, סלומון לא היו נוכחים באספה הזאת ולא באו על החתום.

אוצר ספרי ירושלים

מראשית המאה הנוכחית עד היום.

עלובה היא ירושלים ועלובים המה כל אורח הספרים שנדפסו בעי"ק ירושלים, ועוד יותר ויותר עלובים אנו בעצמנו שעוד אין לנו רשימה נכונה ומדויקה מכל אותם הספרים שראו אור בירושלים. מהספר הראשון שבראשונים „עבודת הקדש“ להרב חיד"א עד הספר האחרון שבאחרונים, רשימה ערוכה ומסודרת שלא יחסר כל בה. —

גם באוצרנו, האוצר הגדול, אוצר הספריה הלאומית בירושלים, אין קומפלט שלם, מספרי דפוס ירושלים, וגם לאלה היחידים שהתאמצו לרכוש להם אלפי אלפי ספרי ירושלים, מסופקני אם כבר יש להם הכל. ואם יש — איה הרשימה? אין צבור עני. מה שקשה ליחיד לעשותו קל הוא לצבור: למלא ידי אנשים בעלי מומחים, ביבליוגרפים לערוך את הרשימה: שם הספר, גדלו, תוכנו, שם המחבר, השנה, ועל פי בקורת מומחים למקצוע חראה הרשימה אור. לא פעם דברתי בזה עם מרן הגאון זצ"ל וגם הוא הצטער והתמרמר על העזובה הזאת שאיננה נותנת כבוד לירושלים וספריה, ועל בעלי היכולת שבין חובבי הספרות והתרבות העברית העתיקה לתקן את החסרון הזה לתפארת ולכבוד ירושלים עיר קדשנו.

אנו מקוים כי בחוברת הבאה נמצא הד-קול, תשובה מספקת לשאלת ספר

הספרים, ספר: אוצר ספרי ירושלים. פנחס בן יאיר

הערות לחוברת הקודמת, תפארת ישראל בארץ ישראל, המסיימת את לחולתו של הגאון-
החובב הר"י משקלוב, בהיותו עוד בצפת, לפני נסעו ירושלימה.

(א)

הרב יעקב משה טולידאנו

בנוגע לרבי ישראל משקלאוו יש להזכיר מה שנמצא אצלי בפנקס כ"י
מאחד מרבני צפת הספרדים כתוב בין תקע"א—תקע"ד. הרשימות שבפנקס זה
שייכים לעניני הספרדים ואשכנזים-חסידים שבצפת אז, ושם נמצא הדברים
האלה ג"כ בשייכות להפרושים.

בעמוד א. אצל ה' סלום ה"י שנרצה אותו על ענין מדרש הפרושים להניח
רשות שיפתחו חלונות על הגג שלו. [הערה. מדרש הפרושים זהו שבנו ר"י
משקלאוו וחביריו בצפת.]

בעמוד ב. חלקת השדה אשר קנו אשכנזים כידוע מאת שרה אלמנת
חרי"א נ"ע.

בעמוד י"ד. הודות האשה מרת פרידל' ת"מ ואחר כך בעלה ר' ראובן בן
הרב שמואל אשכנזי ה"י מעיר שייקלאב יע"א שנטלו וקבלו מיד הרב הגדול
כמוהר"ר חיים אשכנזי ה"י מעיר באטישאן יע"א סך ג"ר גרושים ובעדם ובעבורם מכרו
לו הבית הידוע להם אשר קנו אותו מזה זמן מהאשה מרת מסעודה אשת ה"ר
יאודה דיוואני נ"ע ומצרי הבית הנז' המה מבוארים באר היטב בשטר המכר מיד
האלמנה מסעודה הנז' אשר השטר הנז' נמסר להרב הנז' מכירה גשוק עם כל
תנאיו והיה זה כ"ו טבת התקע"ד ליצירה העדים הכותב וח"ר יצחק... [הערה.
נראה שלר"י משקלאוו היה אח שמו ראובן, ומכר חצרו בצפת כשהחליטו להתישב
בירושלים].

שם, בשלהי טבת נתפשרו החר"י קאטאריבש עם ר' נתן אשכנזי פרוש
בהרב כמוה"ר סעדיה ז"ל מכל תביעות וטענות שהיה להם מכח האשה רחל
המגורשת מהחרי"ק הנז' ומבגדיו ומלבושיו שהיו תחת יד כמוהר"ס ז"ל וגם
מהלואות כנודע... העדים אני אברהם שאקי והח"ר ש"ט ירחי ה"י... [הערה. כמה"ר
סעדיה ז"ל הנז' כנראה הוא ר' סעדיה תלמיד הגר"א, הידוע, שנסע לא"י].

(ב) מתוך מכתבו הפרטי של הרב יוסף הלוי מראשלי"צ

כן נזכרתי שלפני אך יותר מארבעים שנה הי' פה בראשון לציון פועל
שעבד פה מטעם „חברת ישוב ארץ הקודש“ (שנתיסד ע"י החכם הרי"מ פינס
ז"ל) והפועל הזה הי' שמו משה בן יעקב סופר וראיתי בידו מכתב ופסק חתום
ע"י הגאון ר' ישראל משקלוב ז"ל בענין סכסוך של חצר
החורבה הידוע.